

Dragomir Vojnić*

UDK 338.22(497.5

JEL Classification E61, P31

AKTIVNA EKONOMSKA POLITIKA SE MORA OSLANJATI NA ODGOVARAJUĆU KONCEPCIJU I STRATEGIJU RAZVOJA

Izlaganje na skupu

Kada sam se odlučio za ovaj naš skup prirediti prilog pod naslovom *Aktivna ekonomska politika se mora oslanjati na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja* imao sam u vidu njegovo dvojakno značenje. Naime ovako koncipiran naslov može u isto vrijeme značiti i prilog koji se priprema za skup i poruku, koja se kao jedna u nizu drugih, upućuje sa ovog našeg skupa. A to je ono što bi osobno i veoma želio i vruće podržao. Dva su momenta imala odlučnu ulogu na ovako definiranje naslova ovog priloga. Prvi se odnosi na povod ovoga našeg skupa. Drugi se odnosi na aktualnu situaciju hrvatskog gospodarstva i društva. U svakom je slučaju veoma dobro da su se relevantni akteri naše ekonomske znanosti (iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) dogovorili ovakvim skupom obilježiti devedesetu obljetnicu, odlaska sa scene života, velikana naših ekonomskih znanosti, akademika i profesora Jakova Sirotkovića, čovjeka sa kojim me povezuje dugogodišnje prijateljstvo i suradnja. Činjenica da je Jakov Sirotković bio i veoma nadaren i talentiran znanstvenik velikog formata i u znanstveno istraživačkom i u znanstveno nastavnom i u znanstve-

* Dragomir Vojnić, znanstveni savjetnik emeritus Ekonomskog instituta, Zagreb, profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, član suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Uvodno izlaganje na znanstvenom skupu koji su organizirali Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u povodu obilježavanja 90. godine rođenja akademika Jakova Sirotkovića. Skup je održan pod naslovom *Razvojna strategija malog nacionalnog gospodarstva u globaliziranom svijetu*, 20. rujna 2012. godine u atriju palače Akademije.

no organizacijskom radu je opće poznata. Međutim, ono što je, više nego drugima, posebno poznato onima koji su sa Jakovom Sirotkovićem surađivali na konkretnim zadaćama i problemima, definiranja, planiranja i ostvarivanja ekonomske i razvojne politike, govori o njegovoj velikoj nadarenosti i posebnom nervu koji je pokazivao u traženju i definiranju onih gospodarstveno sustavnih rješenja i mjera ekonomske politike na osnovu kojih se stvara takvo makroekonomsko okruženje koje stimulira željene pravce i kvalitete razvoja. A to je upravo ono što i naša suvremena ekonomska politika osjeća kao najveći problem. I premda na neka od relevantnih pitanja naša suvremena ekonomska znanost, posebno u novije vrijeme, svraća odgovarajuću pozornost, nekih pomaka još nema. Ovaj prilog ima za pretenziju, sjećajući se na Jakova Sirotkovića i njegova ostvarenja, dati podsticaj, ne samo za razmišljanje nego i za traženje odgovarajućih rješenja. A traženje odgovarajućih rješenja predpostavlja aktivnu suradnju između ekonomske znanosti i ekonomske politike. A ta se aktivna suradnja može najdjelotvornije ostvarivati na osnovu svekolikog planiranja na svim razinama i u kome će sudjelovati i ekonomska znanost i ekonomska politika i gospodarsvenici, poduzetnici i *menadžeri* i svi drugi koji mogu znaju i žele u tom poslu, na neki način sudjelovati. Radi se, razumije se, o indikativnom planiranju, koje se oslanja i na tržište i tržišne informacije, a isto tako i na poznate i uobičajene znanstvene metode ekonomske analize i planiranja. Potreba indikativnog planiranja se još posebno povećava u svjetlu snaženja globalizacijskih trendova i novih geopolitičkih i geostrateških događanja u suvremenom svijetu. U tim se uvjetima povećava potreba za informacijama koje se bez kontinuiranog i sustavnog planiranja teško mogu prikupljati i djelotvotno koristiti.

Iz teorije i djelotvorne prakse planiranja je opće poznato da se koncepcija i strategija razvoja narednog razvojnog perioda jednim djelom temelji na rezultatima i iskustvima proteklog razvojnog perioda. Kada je u pitanju gospodarstvo Hrvatske onda valja promatrati dva različita dijela proteklog perioda. Prvi se dio odnosi na razoblje od sredine godine 1945. pa sve do konca godine 1990. Drugo se razdoblje odnosi na period od godine 1991. pa sve do danas.

Međutim prije nego nešto više kažem o tom za nas veoma važnom razdoblju samoupravnog socijalizma, valja se podsjetiti i na nešto šire, idejno teorijske i praktično iskustvene osnove, nastanka i razvitka planiranja tijekom naše novije ekonomske povijesti. Nastanak modernog planiranja je najtješnje povezan sa prvom velikom svjetskom krizom početkom prošlog stoljeća. Sprečavanje transformacije dugoročne latentne krize kapitalizma u opću krizu kapitalizma i krah kapitalističke opcije i nestanak kapitalizma i kapitalista, valja pripisati pojavi Johna Maynarda Keynesa i djelovanju Keynesianske ekonomske filozofije. Ta je ekonomska filozofija veoma djelotvorno razriješila proturiječja dvije središnje institucije naše civilizacije: tržišta i demokracije. Proturiječje tržišta u smislu da bogati po-

staju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji, a isto tako i proturječja demokracije u smislu njene neutralnosti na socijalna pitanja i načelo socijalne pravde, razriješena su uvođenjem institucije planiranja i jačanjem uloge načela solidarnosti. Na tim je osnovama nastao model novog reformiranog kapitalizma u izrazu društva blagostanja. Nastao je dugi period mirnih odnosa i relativno simetrične raspodjele između rada i kapitala. Zašto je došlo do prekida tih odnosa i nove krize, recidivi koje se još uvijek osjećaju, pitanje je koje još uvijek čeka nešto kompleksniji odgovor. Sučeljavanje modela ekonomskog neoliberalizma i društva blagostanja se može u korist svijtu djelotvorno razriješavati svekolikim uvođenjem i uvažavanjem institucije planiranja. Idejno teorijske osnove ovakvog stava više nisu diskutabilne budući su opetovano, svekoliko i neupitno potvrđene, ne samo na eksperimentu nego na primjeru cijelog svijeta. Ono što sada može biti na kušnji odnosi se samo na prirodu čovjeka. Dali je ona manje dobra i zla strana ljudske prirode, u ovom slučaju izražena u neobuzdanoj pohlepi, tako velika da ne može, ili neće, prihvatiti čak ni ona rješenja koja je život, tijekom dugo vremena potvrdio kao najbolja za sve? Model države ekonomije i društva blagostanja se u životnoj praksi pokazao kao veoma dobar i za stranu rada i za stranu kapitala i za stranu velike većine stanovništva. U tome je modelu, temeljem funkcije tržišta, održana i troškovna konkurentnost i ekonomska efikasnost. Taj je model, daleko više nego bilo koji drugi do sada, pružio relativno jednake mogućnosti i šanse ostvarivanja nekih bitnih segmenata ljudskog življenja. To se posebno odnosi na zdravlje, obrazovanje i stanovanje. Na takvim se idejno teorijskim i političkim osnovama rodila i Europska unija. Najveći domet u tom smislu su ostvarili «Skandinavski modeli» koji i dalje funkcioniraju, i premda sa nešto većim poteškoćama, s obzirom na izmijenjene odnose političkih snaga u okruženju. Sve u svemu pred suvremenim svijetom je velika odgovornost o smjerovima daljeg kretanja evolucije i reforme kapitalizma. Valja se nadati nastavku evolucije temeljem dalje reforme društva blagostanja. Podsjetimo se da su u borbi za takve reforme, u ne u tako dalekoj prošlosti, dali svoje živote braća Kennedy. Vjerujemo da će predsjednik Obama imati više sreće. Valja se isto tako podsjetiti na europska događanja, tijekom prošlog stoljeća i temeljem evolucija i temeljem revolucija, sa poznatim posljedicama. I premda o svemu tome odlučuju političari a ne znanstvenici, znanost isto tako, već i samim svojim postojanjem snosi svoj dio odgovornosti. To se odnosi i na našu znanost općenito, pa i na Hrvatsku Akademiju znanosti i umjetnosti čiji su znanstvenici davali velike i u svijetu priznate reformske doprinose u prošlosti tijekom naše novije ekonomske povijesti. Spomenimo i ovom prigodom Jakova Sirotkovića. Njegov se posebno veliki doprinos odnosi na razvitak svojevrsnog modela društva blagostanja u nas. Njegov se isto tako veliki doprinos odnosi na razvoj takvog sustava (indikativnog) planiranja i odgovarajuće koncepcije i strategije razvoja na koju se u kontinuitetu oslanjala aktivna ekonomska politika. Na tim je osnovama ostvaren tako brzi ra-

zvoj da su i Hrvatska i bivša zajednička država Jugoslavija, sa strane Ujedinjenih naroda proglašene kao jedna od deset u svijetu novoundustrijaliziranih zemalja. Događalo se to u vrijeme velikih idejno političkih i vojnih napetosti između dva svjetska bloka, što je vjerojatno utjecalo i na jedan dio svjetske znanosti da model samoupravnog socijalizma (posebno u svjetlu traganja za modelom i sustavom direktne demokracije) počinje tretirati kao moguću alternativu. U svemu su tome zasluge Jakova Sirotkovića nesumnjivo veoma velike.

Sve to potvrđuje i naslov i poruku koju sam želio uputiti svojim prilogom pod naslovom «Aktivna ekonomska politika se mora oslanjati na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja». U tom nas smjeru još i više upućuje sve ono što se u nas događalo u periodu ekonomije i politike tranzicije. Posebnu pozornost zaslužuju devedesete. To će desetljeće neupitno ostati kao jedno od najkontroverznijih u našoj povijesti općenito, a u našoj novijoj ekonomskoj povijesti posebno. U tom se desetljeću dogodilo i ono što možemo staviti pod zajednički nazivnik najbolje i ono što možemo staviti pod zajednički nazivnik najgore. Ono najbolje se odnosi na rađanje lijepe naše. Ono najgore se odnosi na sve ostalo. Uz sve druge nevolje, (uključujući i nametnuti rat) koje su u toj mjeri opće poznate da ih i ne treba posebno spominjati, u ekonomiji je uslijedila potpuna stihija praćena sa dvije grupe teških posljedica. Prva grupa se odnosi na sferu materijalnog razvoja. Druga se grupa odnosi na gospodarski sustav i makroekonomsko okruženje. Ekonomska događanja u sferi materijalnog razvoja imala su za rezultat deindustrijalizaciju. U sferi gospodarskog sustava i makroekonomskog okruženja dogodile su se teške deformacije. Tipičan model privređivanja koji je nasljeđen iz prethodnog perioda i koji se oslanja na proizvodnju, na štednju, na investicije i izvoz, transformiran je u atipični model privređivanja koji se oslanja na trgovinu, na potrošnju, na uvoz i zaduženost. Radi se u stvari (nešto pojednostavljeno rečeno) o transformaciji proizvodno izvoznog modela u potrošno uvozni model privređivanja. Deformacije takvog intenziteta ne nalazimo ni u jednoj drugoj zemlji u tranziciji. Tu leži dio odgovora na pitanje marginalnog sudjelovanja stranih investicija u našoj industriji općenito, a u automobilskoj posebno. Jakov Sirotković je bio jedan od onih koji su najzaslužniji da je temeljna strateška odrednica Velike društveno ekonomske reforme iz godine 1965. bila usmjerena na ekspanziju izvoza. Parola *to export or to die*, dakle izvoziti ili umrijeti, postala je veoma popularna. Ukoliko je jedna zemlja manja, utoliko je ova parola aktualnija. Poznato je da spomenute karakteristike aktualnog modela privređivanja nisu dobre ni poželjne ne samo zbog toga što ne stimuliraju izvoz nego još i posebno zbog toga što ne stimuliraju masovno poduzetništvo. Koncem stoljeća je uslijedila recesija. Nova koalicijska vlada lijevog centra se ipak i u tako teškoj situaciji dobro snašla oslanjajući se na državu kao velikog poduzetnika s investicijama u infrastrukturu, što je vjerojatno u uvjetima nepostojanja nikakve koncepcije ni strategije razvoja bilo jedino moguće.

Ekonomska znanost je podržala ekonomsku politiku s upozorenjem da je takva solucija kratkog daha. Nova vlada reformiranog HDZ-a to upozorenje nije prihvatila i dogodilo se što se dogodilo. Druga svjetska kriza, koja traje, pospješila je višegodišnju recesiju hrvatskog gospodarstva. Traženje mogućih rješenja jedna je od najvažnijih zadaća nove vlade lijevog centra. Veća suradnja ekonomske politike i ekonomske (i drugih) znanosti postaje kao kruh potrebna. Treba sustavno sagledavati sve od vizije koju treba transformirati u odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja pa preko strukturne i regionalne politike, sve do investicijskih projekata. Pored istaknutih znanstvenika i političara, u djelotvornu suradnju ekonomske politike i znanosti prijeko je potrebno uključiti i istaknute menadžere. Naša novija ekonomska povijest daje dovoljno jasne naznake o definiranju one koncepcije i strategije razvoja na koju bi se morala oslanjati aktivna ekonomska politika. Ne podcjenjujući ni neke druge moguće naglaske, ipak se čini, na osnovi svega što je bilo rečeno, ili možda samo pretpostavljeno, da bi se koncepcija i strategija razvoja na koju se mora oslanjati aktivna ekonomska politika, morala temeljiti na dvije sintetičke strateške odrednice. Prva se odnosi na svekoliku industrijalizaciju, shvaćenu u najširem smislu. Neki prijatelji su mi sugerirali izraz «reindustrijalizacija». Druga se odnosi na transformaciju atipičnog u tipični model privrađivanja. Sve su to bitne pretpostavke za razvoj takvog tržišnog gospodarstva i za uspostavljanje takvog makroekonomskog okruženja koje će stimulirati i masovno poduzetništvo i izvoz i konkurentno sposoban kvalitet razvoja.

Sve u svemu, razvojno iskustvo i naše i šire, daje dobre polazne osnove i za definiranje sintetičkih strateških odrednica koncepcije i strategije razvoja i za traženje puteva izlaska iz krize. Pri svemu je tome veoma važno zadržati pozitivan pristup i ne pre naglašavati stav koji se nerijetko čuje, da nam ni najljepše sutra ne vrijedi puno ako ne preživimo danas, i da se ekonomska politika mora koncentrirati samo na borbu za nove investicije i svako novo radno mjesto. I upravo uvažavajući težinu ocjene momenta razvoja, naša ekonomska znanost i naša ekonomska politika moraju odmah, a to znači čim prije, započeti suradnju na pripremi koncepcije i strategije razvoja na koju će se oslanjati aktivna ekonomska politika i to počevši od vizije, pa preko strukturne i regionalne politike, sve do investicijskih projekata. U svakom slučaju u pokretanju rada na planu i planiranju i pripremanju *Koncepcije i strategije razvoja*, na koju će se oslanjati aktivna ekonomska politika, morali bi naći svoje mjesto i država i politika i znanost i poduzeća i poduzetnici, a posebno istaknuti menadžeri. Na tim bi se osnovama mogla koristiti i potvrđivati ona ekonomska doktrina koja je spasila kapitalizam, sprečavajući da se latentna kriza kapitalizma transformira u opću krizu kapitalizma i krah kapitalističke opcije. Na koncu, ne kao manje važno nego naprotiv, valja se podsjetiti da je Keynesianska ekonomska filozofija ne samo spriječila (ili možda bolje reći odgodila) opću krizu kapitalizma nego i podučila znanstvenike, političare i gospodarstvenike da se

samo u kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha (u izrazu tržišta) i veoma vidljive ruke Johna Maynarda Keynesa (u izrazu aktivne ekonomske politike) može ostvarivati djelotvorna ekonomska politika. I upravo zato «Aktivna ekonomska politika se mora oslanjati na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja». Sve u svemu, djelotvorna suradnja znanosti i politike je danas potrebnija nego je ikada bila u našoj novijoj ekonomskoj povijesti.